

функціонування в українській мові, однак у радянську добу, через ототожнення із західноукраїнським слововжитком, зазнали зниження функціонального статусу й відійшли на периферію лексичної системи.

Література

1. Грушевський М. Твори : у 50 т. / Михайло Грушевський / ред. : П. Сохань (голов. ред.) та ін. – Л. : Світ, 2002. – Т. 1. – 592 с.
2. Грушевський М. Твори : у 50-и т. / Михайло Грушевський / ред. : П. Сохань (голов. ред.) та ін. – Л. : Світ, 2005. – Т. 2. – 704 с.
3. Грушевський М. Твори : у 50-и т. / Михайло Грушевський / ред. : П. Сохань (голов. ред.) та ін. – Л. : Світ, 2005. – Т. 3. – 792 с.
4. Словник іншомовних слів / [Пустовіт Л. О., Скопенко О. І., Сюта Г. М. та ін.] ; за ред. Л. О. Пустовіт. – К. : Довіра, 2000. – 1017 с.
5. Словник української мови : в 11 т. – К. : Наукова думка, 1970. – Т. VIII. – 927 с.
6. Ткач Л. О. Вплив польської мови на українську літературну мову Буковини кінця XIX – початку XX ст. (зовнішні чинники) / Л. О. Ткач // Мовознавство. – 2000. – № 6. – С. 22–29.
7. Ткач Л. О. Німецькі запозичення в українській літературній мові Буковини кінця XIX – початку XX ст. (дієслівні семантичні кальки) / Л. О. Ткач // Науковий вісник Чернівецького університету : зб. наук. праць. – Вип. 84 : Германська філологія. – Чернівці : Рута, 2000. – С. 84–95.

Стаття надійшла до редакції 03.11.2014 р.

УДК 821.161.2.-1.08

Ж. В. Колоїз

АФОРИЗМИ ЛІНИ КОСТЕНКО ЯК ТРАНСЛЯТОРИ ЗАГАЛЬНОЛЮДСЬКИХ ЦІННОСТЕЙ І НАЦІОНАЛЬНИХ ПРІОРИТЕТІВ

Колоїз Ж. В. Афоризми Ліни Костенко як транслятори загальнолюдських цінностей і національних пріоритетів.

У статті досліджено афористичний корпус, репрезентований творчим доробком Ліни Костенко; ідеться про афоризми як універсальний спосіб створення мовної картини світу, наповнення її глибоким філософським змістом. Афористичні висловлення розглядаються як ціннісні транслятори світогляду автора, його соціалізації й водночас як орієнтири, здатні вплинути на свідомість індивідуума, скорегувати його поведінку й діяльність, покликані сприяти реалізації сутнісних сил людини, її моральному вдосконаленню, духовному збагаченню, особистісному розвитку. Національна картина світу репрезентується через актуалізацію в межах афористичних висловлень концептів, що транслюють пріоритети національних інтересів України.

Ключові слова: афоризм, афористичне висловлення, загальнолюдські цінності, національні пріоритети, семантика.

Колоиз Ж. В. Афоризмы Лины Костенко как трансляторы общечеловеческих ценностей и национальных приоритетов.

В статье исследуется афористический корпус, представленный творчеством Лины Костенко; афоризмы квалифицируются как универсальный способ создания языковой картины мира, наполнения ее глубоким философским содержанием. Афористические высказывания рассматриваются как ценностные трансляторы мировоззрения автора, его социализации и в то же время как ориентиры, имеющие влияние на сознание индивидуума, корректировку его поведения и деятельности, способствующие реализации сущностных сил человека, ее моральному совершенствованию, духовному обогащению, личностному развитию. Национальная картина мира представляется через актуализацию в афористических высказываниях концептов, которые транслируют приоритеты национальных интересов Украины.

Ключевые слова: афоризм, афористическое высказывание, общечеловеческие ценности, национальные приоритеты, семантика.

Koloiz Zh. V. Lina Kostenko's aphorisms as signs of universal values and national priorities.

The article researches the aphoristic case which is represented by Lina Kostenko's literary works. The aphorism as universal way of making language picture of the world and filling in it with deep philosophic meaning is examined. The article approves that aphoristic statements are value translators of author's world outlook, his socialization. At the same time they are guidelines, which can influence on individual consciousness, correct his behavior and activities, help to realize the human essence, moral improvement, spiritual enrichment, personality development. The national picture of the world is represented by actualization of concepts within the bounds of aphoristic statements that show the priorities of Ukrainian national interests.

Key words: aphorism, aphoristic statements, universal values, national priorities, meaning.

Ліна Костенко – унікальна постать не лише для вітчизняної культури загалом і літератури зокрема, це «постійна величина в нашому духовному слов'янському просторі» (Б. Олійник), це ім'я світового визнання. Вона належить до тих митців, для кого професійна честь – понад усе, для яких «фальш неможлива, вона відразлива їх природі» і без яких «усі розмови про високе призначення поета – тільки красиві слова» [1], хто повсякчас відчуває вагу моменту, потребу координації й організації, підпорядкування всіх своїх зусиль вимогам сьогодення.

Творчість Ліни Костенко – «кодекс честі як імператив життя» (В. Андрусенко), «приклад шляхетного служіння поезії» (В. Базилевський) і «докір тим, хто свою іскру Богу послідовно глушив марнослов'ям кон'юнктури» [1]. Її творчий шлях – шлях мужнього, нестримного й невтомного долання все нових життєвих перешкод – засвідчує «неповторність і безмежність особистості»,

апологію «цільності й волі бути собою» (І. Дзюба) і, безумовно, ідейну й національну «вірність», що є підґрунтям безмірної сили народу та життєдайним джерелом думки.

Її багатий, розмаїтий і сповнений високого творчого лету і позбавлений рабського комплексу внутрішній світ полонив кожного, хто мав щастя спілкуватися з нею передусім через письменницький доробок, у якому «...висока питома вага кожного слова; поетична мова раз у раз згущується в афоризми достоїнства мудрості...» [2].

Творчість Ліни Костенко викликає зацікавлення цілої когорти науковців. Цілком закономірно, що вона перебуває під посиленою увагою передусім літературознавців (В. Андрусенко, В. Базилевський, С. Барабаш, О. Башкирова, А. Бондаренко, В. Брюховецький, Н. Гаєвська, Я. Голобородько, І. Дзюба, М. Жулинський, П. Іванишин, М. Ільницький, Г. Клочек, В. Панченко, Т. Салига, М. Слабошпицький, Л. Тарнашинська та ін.) [6, с. 12–31]. Але не тільки. Мова і стиль письменниці стали об'єктом дослідження й у багатьох наукових працях лінгвістичного характеру (Т. Бабич, З. Валюх, Г. Вокальчук, С. Єрмоленко, Т. Іванова, Ю. Карпенко, Є. Карпіловська, О. Козлова, О. Маленко, Л. Масенко, Н. Піддубна, Л. Ставицька, В. І. Шапошникова та ін.) [6, с. 31–36]. У зв'язку з цим, скажімо, Л. Ставицька зауважує: «Великою була і лишається спокуса для лінгвостиліста досліджувати творчість Ліни Костенко з притаманними їй письму семантичною прозорістю метафорики, бездоганним звукописом, когнітивно насиченими концептуальними схемами та ін. Проте заглиблюючись у мовосвіт поетеси, починаєш усвідомлювати, що він приховує якусь незбагненну таїну. Звичні методики лінгвостилістичного аналізу та прокрустове ложе класифікаційних схем, порпання у семантичній матерії її слова та намагання прив'язати останню до референтно-денотативного плану дійсного буття, точніше, життя як воно є, часто не спрацьовують» [9].

Усе це спонукає дослідників різних наукових царин до беззаперечного твердження: Ліна Костенко – це талант, який «мучиться», «будує», якого «потрясають тайфуни та циклони епохи», бо «відмітна риса таланту – високий рівень думання», «долання висоти, що стала нормою» [1].

Як і будь-який талант, письменниця потребує належної оцінки, її творчість, що вирізняється потужною інтелектуальною напругою, тяжінням до афористичності, – ґрунтового, скрупульозного вивчення, зокрема і з лінгвістичних позицій.

Те, що для письменницького доробку характерна афористичність висловлень, які формують авторський афористичний корпус, що, у свою чергу, репрезентує систему цінностей та ідеалів соціуму, виступає засобом конденсації образно-логічної думки, положення не нове. На актуальності досліджень так званих універсальних висловлень неодноразово наголошували чи то в принагідних наукових розвідках (В. Калашник, Н. Шарманова), чи то у спеціальних працях, які безпосередньо стосувалися афористичного багатства авторки, його лексико-семантичних та структурно-граматичних особливостей (Н. Буц, В. Статєєва).

Щоправда, питання афористики Ліни Костенко і надалі залишається актуальним, адже, попри те, що кількість робіт присвячених мовній природі афоризмів, невпинно зростає, не з'ясовані до кінця всі аспекти відповідної проблеми. По-перше, у мовознавстві і надалі залишаються дискусійними моменти, пов'язані з витлумаченням афоризму, визначенням його меж та обсягу, категорійних ознак і т. ін.; по-друге, письменницький афористичний корпус потребує комплексного, системного опрацювання з урахуванням семантичних, структурно-граматичних, комунікативних, стилістичних, прагматичних, когнітивних, лінгвокультурологічних і т. ін. підходів.

Не претендуючи на вичерпне розв'язання окреслених проблем, ми поставили собі за мету дослідити афоризми Ліни Костенко передусім як транслятори загальнолюдських цінностей та національних пріоритетів.

У сучасній лінгвістичній науці існує кілька десятків визначень терміна «афоризм» і жодне з них не претендує на загальноприйнятність. Витлумачення поняття великою мірою залежить від того з позицій якого аспекту воно розглядається і яким набором категорійних ознак характеризується відповідна лінгвоодинаця. Так, скажімо, з погляду комунікативної лінгвістики під афоризмом розуміють одиницю мовлення, для якої характерні референційні, модальні й власне текстові ознаки; функціональна лінгвістика кваліфікує афоризм як образне, логічно оформлене висловлення, для якого характерна стереотипність світобачення і поведінки, унаслідок чого він, як і власне паремія, є різновидом універсальної одиниці [5, с. 128]. Такі ознаки афоризмів, як авторство, влучність, лаконічність, виразність, автосемантичність, глибинність, узагальненість, здебільшого не викликають принципових заперечень,

хоч і не всі, і не завжди перебувають на передньому плані в тому чи тому витлумаченні. Пор. : «Афоризм – це короткий влучний вислів, що передає узагальнену закінчену думку повчального або пізнавального змісту в лаконічно увиразненій формі. Особливість афоризму полягає в тому, що це граматично стисле й водночас вичерпне визначення предмета чи ситуації, яке конденсує набутий досвід суспільного життя, реальності, що оточує людину» [10, с. 38]. Наприклад: 1) *Егоїзм – першопричина раку душі*; 2) *Дитина – дзеркало родини: як у краплі води відбивається сонце, так у дітях відбивається моральна чистота матері і батька*; 3) *Любов – це насамперед відповідальність, а потім уже насолода, радість*; 4) *Музика – це мова почуттів*; 5) *Нікчемність – рідна сестра підлості*; 6) *Роки дитинства – це насамперед виховання серця*; 7) *Совість – це емоційний страж переконань*; 8) *Якщо люди говорять погане про твоїх дітей – вони говорять погане про тебе і т. ін.* Саме такі афористичні висловлення стають для Ліни Костенко універсальним способом створення мовної картини світу, наповнення її глибоким філософським змістом, засобом розв'язання морально-етичних і світоглядних проблем.

У такому разі зазвичай представлена авторська думка про той чи той предмет, у якій за допомогою ствердження (подекуди й заперечення) розкриваються його ознаки чи відношення до інших предметів, тобто логічними аналогами афоризмів є судження, де поєднуються поняття, із яких одне визначається і розкривається через інше. Здебільшого афоризми передбачають дві взаємно врівноважені частини: перша містить основу висловлення (згідно з теорією актуального членування речення тема – вихідна частина висловлення, дане, відоме, зумовлене попереднім контекстом), друга – головний зміст повідомлення, комунікативний центр висловлення, його ядро, нове, рема, тобто авторська оцінка того, про що повідомлялося у вихідній частині висловлення. Пор.: 1) *Податись можна, а подітись – ні*; 2) *Не час минає, а минає ми*; 3) *Нерівня душі – це гірша, ніж майна*; 4) *Поет – це медіум історії*; 5) *Самотнім добре – жодної розлуки*; 6) *Страшні слова, коли вони мовчать*; 7) *Час працює на тих, хто працює на нього*; 8) *Смерть усе-таки – це празник, який буває тільки раз в житті* і т. ін.

Попри свою автосемантичність (відносну незалежність від текстів, де вони функціонують) афоризми є комунікативно зорієнтованими, контекстуально зумовленими, характеризуються інформативно-

смісловою та прагматичною значущістю. Наприклад: 1) **Жіночий імператив завше один: ти винен і ти повинен.** Добре, що я все це слухаю врівноважу, а то й упівсвідомості. Якби це й жінка говорила врівголоса. Але ні, науково доведено: якщо вже жінка говорить, то на всі свої психоемоційні потужності; 2) **Вічна парадигма історії: за свободу борються одні, а до влади приходять інші.** І тоді настає лукава, найпідступніша форма несвободи, одягнута в національну символіку, зацитькала національним пафосом, вдекорована атрибутами демократії; 3) **Мені обридли конфесії з політичним підтекстом.** Московський патріархат, кийвський патріархат. Один вся Україна, і другий вся Україна. В очах двоїться – хто ж із них усійший? **А я хочу звертатися до Бога зі свого храму своєю мовою.** Це моє право; 4) **Манія величі – це хвороба. Комплекс меншовартості – теж хвороба.** Тільки це гірша. Бо від манії величі станеш іспанським королем, як Поприщин у Гоголя. А від комплексу меншовартості відчуєш себе комахою і побіжиш по стіні, як Грегор у Кафки. В афоризмах засвідчене оригінальне авторське бачення тих чи тих явищ, емоційно-критичне ставлення до них адресанта, що має намір поставити адресата перед фактами, істинність яких може бути доведена чи то спростована на основі фонових знань реципієнта. Узаємодія лаконічності й інформативної насиченості сприяє реалізації прагматичної функції, а оптимальність лексичного наповнення відповідних висловлень забезпечує комунікативну чіткість, ґрунтовану на односпрямованості елементів їхньої структури, коли всі вони чи то більшість із них спрямовані на вираження конкретного значення.

Афористичні висловлення, репрезентуючи досить широкий семантичний спектр, є «своєрідними сигналами естетичної інформації про весь твір» [4, с. 110], демонструють безпосередній стосунок до реалій об'єктивної дійсності, хоч і не містять фактичних відомостей про реальність, а передають певні абстраговані ідеї за допомогою типізованої генералізації реальних предметів і явищ, ґрунтованої на індивідуальному й загальнолюдському практичному досвіді. Вони являють собою етнокультурні тексти, що фіксують відповідні ціннісні й поведінкові пріоритети не лише мовної особистості, а й мовної спільноти загалом, адже містять великий обсяг інформації про її традиції, звичаї, світосприйняття і менталітет, викликають у свідомості носіїв мови певні відомості, які й визначають логічну конструкцію вираження. Водночас афоризми як авторські твори

відображають індивідуальну картину світу і є інформативними одиницями з позиції культурної специфіки настільки, наскільки афорист здатен виступити як типовий представник тієї чи тієї культурно-мовної спільноти.

Аби викликати, стимулювати, модифікувати, скорегувати відповідну поведінку того чи того адресата, Ліна Костенко досить часто апелює до загальнолюдських цінностей і національних пріоритетів. В основі таких афоризмів лежить антропоцентричний принцип сприйняття світу, у них розгортається складна система стосунків **людини і природи**: 1) *В життя приходиш чистий і красивий. З життя ідеш заморений і сивий*; 2) *Пішов у смерть – і повернувся в думі, і вже тепер ніхто його не вб'є*; 3) *Пристрасть – це натхнення тіла, а кохання – це натхнення душі*; 4) *Єдиний, хто не втомлюється, – час. А ми живі – нам треба поспішати*; **людини і суспільства**: 1) *Де є та грань – хто люди, хто юрма?*; 2) *Держава – держить. Бо вона держава. У неї скіпетр влади у руці*; 3) *Суспільство у нас важке. Конгломерат націй і антинацій, звиклих до стагнацій і профанацій, дискримінацій і асиміляцій*; **людини й історії**: 1) *На спіритичних сеансах історії найголосніше говорять мертві*; 2) *У людини з фашизмом генетична несумісність*; 3) *У кожної нації свої хвороби. У Росії – невиліковна*; **людини і культури**: 1) *Звичайно ж, Гоголь – це російський письменник, але це – український геній*; 2) *Коли починається смерть культури, настає культура смерті*; 3) *Блаженний сон душі мистецтву не сприяє*; 4) *Поети – це біографи народу, а в нього біографія тяжка*; **людини і мови**: 1) *Нації вмирають не від інфаркту, спочатку в них відбирають мову*; 2) *Лише народи, явлені у Слові, достойно жити можуть на землі*; 3) *Мова солов'їна, а тьохкають чортзна-що і т. ін.* Незалежно від того, яку сферу (антропоморфну, соціоморфну, натуроморфну тощо) маніфестують проілюстровані зразки, усі вони є ціннісними (пор.: цінність у широкому витлумаченні – це те, що має певну матеріальну або духовну вартість) трансляторами світогляду автора, його соціалізації й водночас орієнтирами, здатними вплинути на свідомість індивідуума, скорегувати його поведінку й діяльність.

Письменицькі афоризми транслюють насамперед загальнолюдські цінності, які складають ціннісно-нормативну систему, сформовану у процесі розвитку кожного суспільства, і які покликані сприяти реалізації сутнісних сил людини, її моральному

вдосконаленню, духовному збагаченню, особистісному розвитку:

- 1) *Виховуючи свою дитину, ти виховуєш себе;*
- 2) *Для того щоб виховати справжніх чоловіків, потрібно виховувати справжніх жінок;*
- 3) *Люди, яких можна поважати, уже дорослі;*
- 4) *Найвище вміння почати спочатку життя, розуміння, дорогу, себе;*
- 5) *Справжня любов народжується тільки в серці, що пережило турботи про долю іншої людини;*
- 6) *Там, де в жінок не розвинуте почуття честі й гідності, процвітає моральне невігластво чоловіків;*
- 7) *Розніжені й розбещені індивідууми формуються тоді, коли в їхньому житті домінує єдина радість – радість споживання;*
- 8) *Той, хто не знає меж своїм бажанням, ніколи не стане гарним громадянином;*
- 9) *Той, хто по-справжньому любить Батьківщину, – з усякого погляду справжня людина і т. ін.*

Подібні універсальні висловлення варто розглядати з позицій їхнього зв'язку з екстралінгвальними факторами в контексті таких понять, як культура, мовна спільнота, мовна особистість, етносвідомість і т. ін. У різних текстах по-різному актуалізуються основні субстанційні ознаки таких основних концептів, як «Людина», «Буття», «Україна» і т. ін.

Аксіоматичним є твердження про те, що найвищою загальнолюдською цінністю є людське життя, поза яким немає і не може бути інших цінностей. В афоризмах Ліни Костенко людське життя репрезентується як синтез низки цінностей, наявних у суспільстві:

- 1) *Людина зветься над світом усього живого насамперед тому, що горе інших стало її особистим горем;*
- 2) *Людина лише тоді по-справжньому дорожить життям, коли в неї є щось несумірно дорожче за власне життя;*
- 3) *Людина народжується на світ не для того, щоб зникнути безвісною пилінкою. Людина народжується, щоб лишити по собі слід вічний.*

У такому разі узуальний сегмент концепту «Людина» доповнюється індивідуально-авторським, що маніфестує додаткові смисли, які увиразнюють, конкретизують, доповнюють узагальнені знання соціуму, зокрема про людину як суспільну істоту, покликану зберігати духовну й інтелектуальну культуру етносу. Проілюстровані афоризми досить виразно окреслюють ті царини людського буття і свідомості, які пов'язані з усвідомленням людиною власної сутності та закономірностей людського буття, зі сприйняттям законів соціуму й осмисленням його традицій і важливих для людини та суспільства ціннісних категорій (пор.: людина – особа як утілення високих інтелектуальних і моральних властивостей).

Питання ціннісних орієнтирів людини, сенсу її життя є одним із ключових для афоризмів письменниці. І це цілком закономірно. Адже пізнання сенсу життя та його духовних пріоритетів «є процесом становлення людини як особистості, тобто досягнення нею внутрішньої зрілості, що врешті уможлиблює актуалізацію у свідомості людини цінностей буття, які не просто усвідомлюються реально, а й переживаються емоційно» [7, с. 68–69]: 1) *Єдине, що від нас йде залежить, – Принаймні вік прожити як належить*; 2) *Якщо платити злочином за злочин, то як же й жити... на землі?*; 3) *Життя людського строки стислі. Немає часу на поразку*; 4) *Складне життя у всій його всебічності. А як подумати, – що таке душа? Як той казав, це – горизонт до Вічності*; 5) *Життя – така велика ковзанця. Кому вдалось, не падавши, пройти?*; 6) *Усе наше життя – це чекання найгіршого і надія на краще*. Життя людини в афоризмах Ліни Костенко має темпорально-локальний вимір: 1) *Життя – це божевільне ралі*; 2) *У своєму житті треба залишити місце й для свого життя*; 3) *Життя – це теж тимчасова схема*; 4) *Життя – це теж посекундна тарифікація*. Доводиться платити за кожен секунду. Сам час усвідомлюється як одна з координат багатовимірного часо-просторового континууму: 1) *Час – не хвилини, час – віки і вічність. А день, і ніч, і ввечора до рання – це тільки віхи цього проминання*; 2) *А час – це тільки відбивання такту*; 3) *Час неосязний, коли він категорія Вічності*; 4) *Єдиний, хто не втомлюється, – час*; 5) *Час обертається, як гігантське колесо, людство сидить, кожен у своїй кабіні*; темпоральні вектори розподіляються між «минулим» і «майбутнім»: 1) *Усе на світі треба пережити. І кожен фініш – це, по суті, старт. І наперед не треба ворожити, і за минулим плакати не варт*; 2) *Чи є майбутнє в Україні? З таким президентом нема. А з такими нами?*; 3) *Помаранчевий – це вже не колір. Це стан душі, це вітраж майбутнього*; 4) *Майбутнє щодня стає минулим*; 5) *Але майбутнє тому і майбутнє, що має бути, що б не було тощо*.

Система цінностей і світоглядних орієнтацій маніфестує своєрідну «культурну матрицю», яка сприяє розумінню того, що являє собою людина, природа, час, простір, народ, нація, суспільство, влада, честь, совість, справедливість, гідність і т. ін. У сконструйованій афористичній картині світу представлено не лише індивідуальний досвід, а й досвід мовної спільноти (принаймні більшої її частини), визначено зразки соціальної поведінки, окреслено систему координат, що формують особистість, з якої починається духовне й національне

відродження суспільства: 1) *В житті найперше – це притомність духа, тоді і вихід знайдеться з нещастя*; 2) *Віддай людині крихітку себе. За це душа поповнюється світлом*; 3) *Лиш храм збудуй, а люди в нього прийдуть*; 4) *Є боротьба за долю України. Все інше – то велике мискоборство*; 5) *Хто йшов на нас, той повертався з гулями. У нас баби – і ті стріляють дулями*; 6) *Історії ж бо пишуть на столі. Ми ж пишем кров'ю на своїй землі*; 7) *Сторінку можна видерти. Історію – ні*; 8) *Нерівня душі – це гірше, ніж майна!* Така особистість досить чітко усвідомлює своє призначення, свою причетність до народу як форми національної й етнічної єдності: 1) *Поети – це біографи народу, а в нього біографія тяжка*; 2) *Народ шукає в геніях себе*; 3) *Коли в людини є народ, тоді вона уже людина* тощо. Морально-духовні цінності і відповідні їм норми є тим культурним кодом, який визначає життєздатність суспільства, інтегрує повсякденну поведінку людей у суспільне ціле, регулює соціальні конфлікти, забезпечує раціональність і людяність способу життя.

Створення національної афористичної картини світу відбувається через вербальне кодування етноментальних ознак, через актуалізацію в межах універсальних висловлень лінгвоконцептів, що транслюють пріоритети національних інтересів України, як-от:

1. Гарантування конституційних прав і свобод людини та громадянина, що є одним із найважливіших принципів демократичної держави й основою народовладдя, ґрунтованих на верховенстві закону та його неухильному дотриманні: *Демократія тим і добра, що при демократії не держава руйнує людину, а людина будує державу*.

Причому в афоризмах письменниці бажане не завжди видається за дійсне: 1) *Звикли там у Європі до правового поля. А у нас тут на правовому полі чортополох росте*; 2) *Така наша українська Феміда – у грецької зав'язані очі, у нашої заплющені*. Суд, який мав би бути основним засобом захисту прав людини у правовій державі, таким не є. Гарантовані законом політичні й особисті права насправді «не гарантуються», бо, як стверджує афорист: 1) *Часом мені здається, що існує якийсь мозковий центр, що працює на самоліквідацію цієї держави, навіть не так руками її ворогів, як зусиллями власних тут ідіотів*; 2) *Тут не можна пройти, не поранивши душу. Тут свобода не сходить, тут сходять хрести*; 3) *Слово знецінилось. Мова втрачає пульс і т. ін.* Авторські висловлення є аксіологічними координатами сучасних українських реалій, коли людина позбавлена можливості

вільно діяти, обирати ту чи ту поведінку задля задоволення своїх передусім духовних потреб через користування надбаннями та благами суспільства й держави в межах, визначених національним і міжнародним законодавством.

Афоризми відтворюють не тільки фактичний статус громадянина в суспільстві, а й суть псевдодемократії, що існує в країні, соціальні можливості (чи то неможливості!), закладені безпосередньо в суспільному ладі. Чи гарантує нинішня Україна право на життя, свободу й особисту недоторканність, право на рідну мову, на доступ до інформації і т. ін.? У Ліни Костенко на ці запитання існують такі відповіді: 1) *Свобода справді є. Пиши, що хочеш. В тюрму не посадять, у психушку не запроторять. Але можуть вбити*; 2) *Нова форма свободи слова – що хто хоче, те й лопоче. Або що замовляє хазяїн*; 3) *І знов на нас якась лиха година. І знов свобода зрубана на пні. Ох, у житті свобода лиш єдина, одна свобода – та, що у мені!*; 4) *Дарма сміявся ворог мій східно. І перемогу празнував. Дарма. Воно з-за грат свободу краще видно. То добрий вишкіл іноді – тюрма*; 5) *Де воля спить, її ще й приколишуть*; 6) *Немає гіри, як трапити в облогу, у клітці левом лебу працювать*; 7) *Ми птиці інформаційного простору. Іншого у нас немає*; 8) *Християнство – це постійно усвідомлюване страждання. Це тінь розп'яття над усім життям* тощо. Постулювання конституційних прав і свобод проектується на смислові площини понять *людина, громадянин, норма, мораль, духовність, цінність* і т. ін. Залежно від лексичного наповнення афористичних висловлень актуалізуються ті чи ті семантичні домінанти. Кожен із проілюстрованих афоризмів колажує низку концептуальних ознак, які в сукупності наштовхують на думку: насправді гарантовані права й свободи не втілюють ідеалів демократії, гуманізму і справедливості, не сприяють всебічному розвитку особистості, підвищенню рівня загальної культури, удосконаленню демократичного способу життя, вони є «ціннісним еталоном», який, на жаль, має декларативне наповнення.

2. Розвиток громадянського суспільства в умовах розбудови правової демократичної держави, головним завданням якої є реалізація конституційних прав і свобод кожного громадянина, які, щоправда, попри їх закріплення й детальну регламентацію в Конституції України, не стали вищою соціальною цінністю для держави: 1) *Коли держава говорить кийками, сперечатися з нею важко*; 2) *Настала*

якась собача старість ідей. Ніхто нічого не хоче. Ніхто ні за що не бореться. Тільки наші політики за владу над нами; 3) Великий народ обирає карликів, маріонеток, і що цікаво, – не він їх, а вони його сіпають за мотузку у цьому політичному вертепі; 4) Все одно за владу буде соромно, за будь-яку владу час від часу буває соромно. А от за Україну соромно вже не буде. Специфіка категоризації суспільних відносин відтворена в типових узагальнених образах прототипів основних учасників: з одного боку, це прототип соціального стереотипу, з іншого, – прототип ідеального суб'єкта та об'єкта влади.

Репрезентовані афористичні зразки відображають ступінь культурного й суспільного розвитку, переконливо демонструють, що громадянське суспільство не займає гідного місця ні в суспільній свідомості: 1) *Важко належати до народу, національна свідомість якого прокидається аж тепер;* 2) *Градус національного пафосу вказує на гарячку;* ні у практичній діяльності: 1) *Доля не усміхається рабам, доля усміхається людям;* 2) *Ступінь деградації цього суспільства ти не можеш зміряти, ти не термометр;* 3) *За великим рахунком це психопатологія. Жити в Україні і не любити Україну. Зробити з мови політику, за мовною ознакою дискримінувати націю.* Адже державні бюрократичні структури не зацікавлені в задоволенні прав людини (*У нас на кожну проблему можна лягти й заснути. Прокинутись через сто років – а вона та сама*), вони занепокоєні власними інтересами, формують власні світоглядно-естетичні пріоритети, по-своєму розставляють домінантні вектори.

На глибоке переконання Ліни Костенко, громадянське суспільство, як і людина взагалі, повинне виборювати право визнання своєї вартості, продемонструвати свою життєздатність, спроможність, небайдужість і т. ін. Поступовому погіршенню, занепаду, виродженню, деградації сприяє низка чинників, з-поміж яких чи не найголовнішими є ті, що вкладаються в семантичну площину афоризмів: 1) *До всіх перинатальних хвороб державності ще й така халепа – вирости покоління, яким усе по фір;* 2) *Жах не в тому, що щось зміниться, – жах у тому, що все може залишитися так само;* 3) *Це не держава винна, це ті, кого вони обрали за своєю подобою. А відтак – Добре, що Господь увімкнув нам ближнє світло свідомості, бо якби дальнє, схибнутися можна.*

Однак усупереч неналежній правосвідомості громадян, усупереч їхньому нігілізму й інфантилізму спостерігаються окремі ознаки формування громадянського суспільства: 1) *Україна відчайдушно*

хотіла бути. І вона є; 2) Україна скучила за собою. Майдан – це простір, де вона зустріла себе; 3) Якщо українці ще здатні на День гніву, то Україна буде; 4) Якщо тебе хтось душить, треба його адекватно вкусити; 5) Не давайте мені знеболюючого. Я повинен нарешті відчутти правду. У такому разі афористичні висловлення є вербальними маркерами основних позитивно оцінних якостей, про які свого часу говорив ще Конфуцій, а саме: людинолюбства, справедливості, поваги до людей, мудрості й правдивості. В інтерпретації відповідних концептів так чи так репрезентована ситуація, пов'язана з формуванням у суспільній свідомості розуміння того, що основні функції громадянського суспільства виявляють себе через інтеграцію соціуму, через уведення соціальних конфліктів у цивілізовані рамки, через створення середовища, у якому формується суспільно активна особистість.

3. Захист державного суверенітету й територіальної цілісності:

1) Державу треба будувати з підмурка, щоб кожен свою цеглинку поклав. А з того каміння, що за пазухою, держави не збудуєш; 2) Ми воїни. Не ледарі. Не лежні. І наше діло праведне й святе. Бо хто за що, а ми за незалежність. Отож нам так і важко через те. На передньому плані проілюстрованих афористичних висловлень знаходяться ядерні компоненти маніфестованих концептів, передусім *держави*, у першому зразку, та *незалежність* – у другому (пор.: 1) держава – апарат політичної влади в суспільстві; країна з таким апаратом політичної влади; 2) незалежність ← незалежність – який не залежить від кого-, чого-небудь, не підкоряється комусь, чомусь; самостійний у міжнародних відносинах та у внутрішніх справах; суверенний). Такі оцінні структури слугують своєрідними індикаторами відповідних слів-образів. Апелуючи до найвагоміших здобутків України (держави – державний суверенітер – незалежність – територіальна цілісність), авторка водночас семантично окреслює площину реалізації стратегічної мети політики національної безпеки.

Афоризми Ліни Костенко спонукають до декодування й інтерпретації загальновідомої ситуації: Україна належить до найбільш вразливих країн пострадянського простору, що залишаються зоною нестабільності, насамперед через активність політики Росії, спрямованої на досягнення великодержавних інтересів, розширення зони впливу з можливим використанням антигуманних засобів, а то й сили проти сусідів: 1) *Чужинці скрізь посіли наші гради; 2) А вона ж не своя. Ми ж її*

передоручили будувати чужим. От вони і будують чужу, не нашу, антиукраїнську Україну; 3) Ми бездомні у своєму домі, ми безпритульні у своїй країні; 4) Розп'ято нас між заходом і сходом, Що не орел – печінку нам довбе. Зласкався, доле, над моїм народом, Щоб він не дався знівечить себе!; 5) Якогось ранку прокинемося в іншій державі. Бо проспали свою; 6) Мужчини імперських націй мислять категорією сили. Мужчини поневолені, але гордіх націй мислять категоріями свободи.

Загострення ситуації в зонах «заморожених» конфліктів, виникнення нових конфліктних зон, зокрема й на території України, посилення розбіжностей на євроатлантичному просторі на тлі зростання конфронтації Росії і країн Заходу та, як наслідок, – збільшення ризику перетворення України на буферну зону і т. ін. – усе це є основними зовнішніми викликами для національної безпеки України, що потенційно загрожує й недоторканості державних кордонів. Семантичний вектор модифікується, афористичні висловлення апелюють не лише до національних проблем, але й до проблем всесвітнього масштабу: 1) *Те, що діється тепер у світі, – це кошмар, що приснився людству. Потім його назвуть історією і приплюсують до попередніх кошмарів; 2) Критична маса катастроф заклинює до неможливості їх сприймати; 3) Люди! Давайте зупинимось і візьмемо новий старт. Бо при таких забігах фініш буде фатальний; 4) Імперії ще й досі для багатьох – це ознака націоналізму, сепаратизму, причина конфліктів і моральних травм.*

4. Зміцнення політичної і соціальної стабільності в суспільстві, пошук нової парадигми перехідного українського суспільства: 1) *Було все так, як вже не буде, як вже при них, а не при нас; 2) Живеш, переймаєшся, на все реагуєш, а згодом озирнешся – уже й не згадаєш, що коли було і чи взагалі було?; 3) Періоди у нас всі критичні, але ніколи не вирішальні; 4) Ми що не вибором, то втратим, і в цьому вся наша біда; 5) Десять років державі, стільки депутатів і партій, патріотів і лідерів, а ні засад, ні цінностей, ні ідеології.* Пропагуючи відповідний пріоритет, Ліна Костенко водночас акцентує на культурно-історичній об'єктивності, екстраполює те, що шлях до національного самоутвердження, самоідентифікації, отримання визнання світової спільноти був і залишається непростим, позначений різними перешкодами, долання яких аж ніяк не сприяє зміцненню ні політичної, ні соціальної стабільності в суспільстві.

Авторські висловлення хоч і принагідно, але переконливо засвідчують те, що політична й соціальна нестабільність за своєю

природою суперечать демократичним принципам правової держави, викликають незадоволення соціальних суспільних сил, становлять внутрішню загрозу державному суверенітету й територіальній цілісності. Окремі соціальні групи, що прагнуть задовольнити свої політичні інтереси й власні амбіції, розхитуючи державне «підґрунття» та дезорганізуючи державні сектори, загострюють соціальні проблеми, що загалом спричиняє культурну, моральну й духовну деградацію: 1) *Цей розлом суспільства на «ми» і «вони» – фатальний;* 2) *З поняттям честі у наших політиків дефіцит;* 3) *Боже, скільки народ має достойників, чого ж він так недостойно живе?!;* 4) *Огидне явище – депутатська лінька. В'їхали на одній партії, злиняли в іншу;* 5) *Паніка взагалі – річ страшна, а глобальна тим більше;* 6) *Проблеми ж – як божевілья. Буйних ще можна вилікувати, а тихопомішані – то вже навек;* 7) *Глобалізація глобалізує всі проблеми, і ні одної не зменшить;* 8) *Ми хочем тиші, хочем храмів. Ми хочем музики й садів. А всі залежимо від хамів, від хрунів, хряків і вождів.*

Соціальна стабільність українського суспільства «розхитується», на думку письменниці, не тільки через зниження життєвого рівня основної маси населення (*Хто має право нам, людям, визначати мінімум?! Ті, що собі призначили максимум?*), а й у результаті процесу «демонтажу» старої політичної структури, що призводить до «зламу» традиційної ціннісної системи, збільшення кількості маргінальних особистостей: 1) *В якійсь точці кипіння маса завжди може перетворитися на юрбу. І не вірю теперішнім лідерам – ні тим, у яких прапори міняються, ні тим, у яких вони стабільно червоні;* 2) *Тепер у людей дисфункція души;* 3) *Людина для людини закритий світ;* 4) *В джунглях конкуренції кожен кожному звір;* 5) *Ми всі дивимось одне повз одного;* 6) *У кожного своя пустеля і свої міражі.* Висновок передбачуваний: аби щось змінити в цьому плані, варто самому змінитися. І почати треба з найвищих ешелонів влади, що нібито представляє інтереси народу й нібито обрана самим народом, однак *«У ставленні цієї влади до людей є щось зоологічне»,* самі ж *«Люди не знають, кого вибирати, бо не можна ж вибрати когось з нікого»,* а *«Влада ж, як плазма, вона двигить, розтікається, міняє обриси й кольори, обволікає, всмоктує і знову набуває тих самих форм»,* її представники *«пересиджують людське терпіння»* й досить часто не звертають уваги на те, що: 1) *Я втрачаю терпіння терпіти. Допоки ж при владі будуть вовки?!;* 2) *А може, часом гетьману потрібно почуť про себе правду з перших вуст?;* 3) *Мудрість мужчини – промовчати,*

коли говорять стихії; 4) *Хитнулося в один бік, може хитнутися у протилежний*; 5) *Веселий гнів нескорених горінь змиває бруд із берегів історії приборями кипучих поколінь*.

5. Забезпечення розвитку і функціонування української мови як державної: 1) *Привид ходить по Україні, привид шовінізму. Часом він вилазить на трибуну і вимагає другої державної мови*; 2) *Україна – це резервація для українців. Жоден українець не почуватися своїм у своїй державі. Він тут чужий самим фактом вживання своєї мови*; 3) *У всіх країнах мови як мови, інструмент спілкування, у нас це фактор відчуження*. Такий пріоритет набуває в афористичному корпусі письменниці концептуально-світоглядного характеру, мова кваліфікується як одна з ознак національної належності. Так зване «лінгвоментальне» усвідомлення рідної мови не «як інструмента спілкування», а як «фактора відчуження» загрожує не лише самій мові, а й політичній і соціальній стабільності, бо суперечить національним і загальнолюдським моральним принципам, адже ніхто не хоче почуватися «чужим» у «своєму» домі. Концептуалізація мови в такому разі ґрунтується на художньо-семантичному протиставленні *своя – чужа*.

Афористичний корпус Ліни Костенко пропагує загальновідомі істини: державна мова виступає соціально-психологічним фактором, який сприяє духовному і соціально-політичному єднанню людей, досягненню узгодженості в їхній поведінці. Незнання громадянами мови країни, у якій вони живуть, є дестабілізуючим фактором. Повноцінне функціонування української мови в усіх сферах суспільного життя на всій території держави є гарантією збереження ідентичності української нації, єдності України: *Ні честі, ні мови, ні згоди, одні лише смутки і пні. Коханий мій рідний народе, ти збудешия вреті чи ні?*

Незважаючи на задекларованість державного статусу української мови, мовна ситуація в державі свідчить про наявність політичних спекуляцій щодо її використання, що суперечить інтересам національної безпеки України, ставить під загрозу її суверенітет, громадянську ідентичність, культурну цілісність, спричиняє моральне вихолощення й духовне зубожіння: 1) *Стільки вже наговорено, до цілковитої втрати смислу. Та ще й якоюсь мовою нелюдською, сурогатом української і російської, мішанкою, плебейським сленгом, спадком рабського духу і недолугих понять, від чого на обличчі суспільства лежить знак дебілізму*; 2) *Нашу мову заносять піски духовних пустель*; 3) *Ми ушкоджене покоління. Ще від предків щось*

узяли, а нащадкам вже не маємо що передати; 4) Глуха ворожість оточує нашу мову, навіть тепер, у нашій власній державі.

6. Збереження навколишнього природного середовища та раціональне використання природних ресурсів, що сприяло б гармонійній взаємодії суспільства і природи, гарантувало б екологічну безпеку життєдіяльності людини: 1) *Все, чого ми не знаємо, є для нас атипове. Типове тільки людське божевілля, з яким людство множить наслідки своїх непрогнозованих дій*; 2) *Людство попереджай не попереджай, все одно, не почує*; 3) *Цілковите розуміння, що від тебе нічого не залежить, звільняє від відповідальності*; 4) *Все до чого ми байдужі, байдуже до нас. Через те ми такі й смертельно самотні*; 5) *У мене останнім часом таке відчуття, що десь глибоко під мною двигить земля. Чи це під людством? У семантичному плані спостерігається актуалізація лексем людство, відповідальність, байдужий. Змістова цілісність афоризмів ґрунтується на асоціаціях, в основі яких лежить узагальнений досвід усього людства.*

Як і кожен свідомий громадянин, Ліна Костенко переконана: в інтересах нинішнього і майбутніх поколінь держава має дбати про стабілізацію екологічного стану, відновлення природного потенціалу, упровадження принципів збалансованого соціально-економічного розвитку, екологічне оздоровлення деградованих природних об'єктів, ландшафтів, бо нераціональне природокористування, хижацьке вичерпування природних ресурсів, масове неконтрольоване забруднення довкілля, суцільне знищення природних ландшафтів і т. ін. не забезпечує збереження природного середовища, а деградація загрожує самому людському суспільству, що зрештою може призвести до самознищення людства: 1) *Світ стресають теракти, вибухи, катаклізми. Дивно, як планета ще крутиться, – це далеко не вальс*; 2) *Тісно робиться на планеті, людство витісняє саме себе*; 3) *Людство ходить навипиньки, щохвилини обминаючи свою смерть*; 4) *Трагедії стають буднями людства*; 5) *Скажи, навіщо людству розум, щоб так цей світ занепасть? Техногенне навантаження на природне довкілля не повинно перевищувати його можливостей до самовідновлення. Суспільство має усвідомити свою відповідальність і не ставити під загрозу існування майбутніх поколінь: Якщо я не виживу, то людство й не помітить, а якщо людство не виживе, то й мені гаплик.*

7. Розвиток духовно-моральних засад суспільства та інтелектуального потенціалу народу, що уможливить задоволення

потреб людини, нації, людства та самозбереження людського роду: 1) *Сартр колись казав: «Я те, що я роблю». Тепер критерії інші: «Я те, що я заробляю»;* 2) *Тепер єдиний критерій – умовні одиниці. Відтак безумовних цінностей нема;* 3) *Людської якості тепер вже не треба. Не треба совісті, гідності, не треба освіти. Це вже не бренд. Потрібні гроші. Потрібен імідж і рейтинг;* 4) *Всі у всіх повинні просити прощення. Іншої ради нема;* 5) *В тому ж і полягає християнська суть прощення, що просять невинувати. Винувати і не попросили б, їх і не можна простити;* 6) *У Нідерландах узаконили евтаназію, тобто милосердя на вбивство. Бо немилосердя вже узаконили скрізь.* Афористичні висловлення цієї групи спонукають до заглиблення в розмаїтій світ морально-духовних інтенцій, до осмислення нормативно-ціннісної системи, яка відповідає / не відповідає моральним запитам суспільства загалом і людини зокрема. Будучи віддзеркаленням загальнолюдських моральних і духовних стереотипів, вони мають універсальну адресацію.

Афористичні висловлення окресленої групи вербалізують ситуацію: нормативно-ціннісна орієнтація людини здійснюється на основі гуманістичних цінностей, що стали підґрунтям для формування морально-духовної сфери. Без задоволення моральних потреб, за відсутності моральних засад змінюється поведінка членів суспільства, відбувається переоцінка цінностей, руйнуються усталені віками моральні принципи й ідеали, інакше кажучи, настає криза моралі людини, що неминуче призводить до суспільної кризи: 1) *Тотальне жлобство свідомо прищеплюється людям, перетворюючи їх на масу. Масі не треба мистецтва, масі не треба культури;* 2) *Людям не те що позакладало вуха – людям позакладало душі;* 3) *Мертві тіла валяються повсюдно, але скрізь повно мертвих душ;* 4) *У нас є до кого звернутися лише тоді, коли тобі добре.* У такому разі маніфестується нормативна база врегулювання соціальної поведінки.

Гуманістичні цінності виявляються в реалізації сутнісних сил людини, її моральному вдосконаленні, особистісному розвитку й мають загальнолюдську значущість і водночас покликані забезпечити моральне здоров'я суспільства, його духовний імунітет. Ідеться перш за все про **свободу** в різних її виявах: 1) *У нас тепер така свобода, наче снітєпровід прорвало. Свобода хамства, свобода невігластва, свобода ненависті до України;* 2) *Моя свобода завжди при мені;* 3) *Найкращий віриш не ходить на свободі;* 4) *Я знаю грамоту*

свободи – її підписують мечі!; 5) Ми, вільні люди вільної землі, тавро поразки маєм на чолі; 6) Часом хочеться людині поезію шукати у мовчанні; 7) Усміхається правда очима легенд і свобода – очима неволі; **справедливість**: 1) І хто б там що кому не говорив, А згине зло і правда переможе; 2) Огидна річ – наша терплячість. Наша звичка відмовляти собі у всьому. Так все може відмовитися від нас; **сумління**: 1) Сумління – річ тендітна і марка. Вже дехто з нього й пилу не стирає; **гідність**: 1) Найбільше боюся приниження, цей страх мене теж принижує; 2) Приниження робить нас безпорадним. Приниження робить нас ізгоями; 3) Не в тому жах, що тепер жити важко, а в тому, що образливо. Я звик, що мене забороняли. Але я не звик, щоб мене ображали; 4) Фронт національної гідності теж тримають мертві. Коли вже його триматимуть живі?!; 5) Найгірше в нашому народі те, що він до всього звикає; **обов'язок**: 1) Вмирати вмієм, по степах гасати, але себе не вмієм написати; 2) От хто у нас є, це журналісти. Очі суспільства, яке спить; 3) У своєму житті треба залишати місце й для свого життя; 3) А треба жити. Якось треба жити. Це зветься досвід, витримка і гарт; 4) Перемоги піднімають на душі, поразки знікчемлюють; 5) Безмірно жаль, що ніжність вже не в моді. І що життя ніхто вже не віддасть; **честь**: 1) Мужчина формується не тоді, коли затуляється щитом, а тоді, коли піднімає меч; 2) Підлість послідовна, як геометрія, – вибирає найчесніших; 3) Хто – за Богдана, хто – за короля, А він – за тих, которії не проти; **щастя**: 1) Комуś на світі гірше, як тобі; 2) Немає щастя, – можна жити без; 3) Я не люблю нещасних. Я щаслива. Моя свобода завжди при мені; 4) Щасливий той, хто ще не вміє грати. Він сам собі Шопен і Берліоз; **совість**: 1) Що ти все: мушу, мушу, мушу, мушу?! Земля, земля... А небо твоє де? Як будеш так розношувати душу, вона, гляди, із совісті спаде; **віру**: 1) Чи нас Господь почує усіх разом, коли так просить кожен про своє?; 2) У нас тепер багато і нелюдського, й не-Божого; 2) Бог усе нам щось хоче сказати, а ми все не чуємо; 3) Воно, як маєш серце не з льодини, розп'яття – доля кожної людини; 4) Бо так воно у Господа ведеться – дорога нищих в землю западеться; **надію**: 1) Не треба вже поводитирів. Надія не сліпа; 2) Діапазон гіршого у нас безмірний, так що межі терпіння практично нема. Поняття кращого ж співвідносне з гіршим, так що завжди є люфт для надії; **любов**: 1) Усі усіх не люблять. Це біда; 2) Я всіх люблю, аби не заважали; 3) Любов – це для мене це злиття двох

світів. Це обмін щасливістю; 4) Троянда – як кохання, може завдати болю, якщо не вмієш її узяти; 5) Жінка – як музика, її можна любити, навіть не дуже розуміючи; 6) Любов шляхетна тільки тоді, коли вона сором'язлива; 7) Закоханий у себе не може бути здатний на справжню любов. Структура загальнолюдських цінностей охоплює духовну, емоційну та почуттєву сферу, маніфестовану логічно-образними узагальненнями, в основі яких лежать відповідні знакові символи. Декодування маніфестованої інформації визначає реальний стан моральності українського соціуму. Водночас афористичні висловлення виступають морально-етичними регуляторами формування особистості, подекуди демонструючи суперечність між її світоглядними константами й інтересами суспільства, імпліцитно / експліцитно окреслюють шляхи усвідомлення й реалізації духовних потенцій, спонукають до дотримання цивілізованих норм поведінки, а то й до вироблення нових зразкових типів.

Девальвація загальнолюдських цінностей, їх знебарвлення, згідно з позицією письменниці, як і узусу загалом, супроводжується втратою життєвих орієнтирів, духовним вакуумом, руйнуванням морально-вольового стержня особистості й духовною кризою соціуму, що великою мірою зумовлено несформованістю національних пріоритетів, відсутністю національної, культурної та громадянської самоідентифікації: 1) *Несвідомі власної несвідомості*; 2) *Це всесвітній дурдом. Тільки різна національна специфіка*; 3) *Дикі ми люди, нема в нас покуття, є інтер'єр, є побутова техніка, стелажі й картини, а ікону нема де поставити*; 4) *Дві людини взаємно мають творити одна одну. Ми руйнуємо, бо руйнують нас*. Масовій свідомості нав'язуються так звані антицінності, мораль вседозволеності межує з аморальністю, у результаті чого виникає непорозуміння між поколіннями (*Мій батько ще коли сказав: – Між мною і тобою буде дистанція, між тобою і твоїм сином – прірва*), існує загроза національній безпеці, зокрема й з боку нашого «старшого брата»: 1) *Росія – це великий спрут. У всіх, до кого вона привалилася боком, мертвіє тіло нації*; 2) *А що Москва? Москві немає діла. Ми – щит Європи і свій хрест несем. Хіба їй що? Вона іще й зраділа – де двоє б'ються, третьому хосен. Ось ми сповна зазнаєм свою муку. І прийде час, безвихідний наш час, – вона нас візьме під високу руку, не ворухнувши й пальцем задля нас*.

Афористичні висловлення Ліни Костенко повсякчас апелюють до того, що, власне, загальнолюдські цінності є засадничими при

визначенні національних інтересів, закладають підґрунтя духовного потенціалу, від чого залежить спроможність / неспроможність нації захистити територіальну цілісність держави, відстояти свою незалежність, суверенітет, своє право на самовизначення й подальший розвиток. Звідси, відповідно, і розмаїття інтенцій, репрезентованих авторськими афоризмами.

Ціннісні орієнтації, трансльовані в оригінальній, екстраординарній формі, ґрунтуються на усвідомленні людиною своєї духовної сутності, на розумінні справжнього сенсу людського буття («Жити, щоб жити», а не «Жити, щоб мати»).

Характерною ознакою авторських висловлень є потужна експресивність, яка реалізується через оригінальність, образність та емоційність. Афоризмам властива підкреслена незвичність, що суперечить позалінгвальному досвіду адресата або мовній традиції й ґрунтується здебільшого на алогізмі – прийому, в основі якого лежить структурно-логічний принцип несподіваного повороту думки (*Поки геній стоїть, витираючи сльози, метушлива бездарність отари свої пасе*), а подекуди й, так би мовити, зіштовхування плану вираження й плану змісту: 1) *Хотіла жити, а життя не вийшло. Хотіла вмерти – люди не дали;* 2) *Все менше рук, що вміють сіяць хліб. Все більше рук, що тягнуть все у пельку* тощо. Інформаційна насиченість досягається завдяки оптимальному лексичному наповненню в сукупності з використанням різних експресивно-образних засобів. Кожен афоризм побудований за певними структурно-семантичними моделями, відповідно до яких можна виокремити узагальнено-сміслові розряди авторських висловлень (наприклад, за вираженою дидактичною спрямованістю змісту; за логіко-смісловими відношеннями, властивими афористичному висловленню і т. ін.). Утім, проблеми моделювання афоризмів, дослідження кодів й авторських мовленнєвих стратегій, способів афоризації тексту, особливостей стилістики і т. ін. – це вже теми наступних наукових студій.

Узагальнюючи, зауважимо: афористичний корпус творчого доробку Ліни Костенко – благодатний матеріал для пропагування загальнолюдських цінностей, які співвідносяться з уявленням про гуманістичний ідеал як сходження людини до себе кращої. Авторські афоризми спонукають до оволодіння етичними знаннями, уміннями бачити те загальне, що не лише об'єднує людство, але й характеризує кожную людину зокрема, налаштовують на пізнання особистістю крізь

призму загальнолюдських цінностей національної і світової культур, самої себе як суб'єкта діяльності й соціальних відносин, на усвідомлення своїх можливостей і своєї ролі в суспільно-історичному розвитку, у побудові держави, громадянського суспільства й захисті їх інтересів, в утвердженні національних пріоритетів України.

Література

1. Базилевський В. Поезія як мислення [Електронний ресурс] / В. Базилевський // Дніпро. – 1990. – №3. – Режим доступу : <http://smijana.livejournal.com/>
2. Дзюба І. Пишеться «велика книга нашого народу» [Електронний ресурс] / І. Дзюба // День. – 2010. – №48. – Режим доступу : <http://www.day.kiev.ua>
3. Єрмоленко С. Висока естетика поетичного слова Ліни Костенко [Електронний ресурс] / С. Єрмоленко // Режим доступу : <http://dSPACE.nbuv.gov.ua/bitstream/handle>
4. Калашник В. С. Афористичність поетичної мови Дмитра Павличка // Калашник В. С. Людина та образ у світі мови : [вибрані статті] / В. С. Калашник. – Харків : ХНУ, 2011. – С. 110–112.
5. Колоїз Ж. В. Українська пареміологія : [навчальний посібник] / Ж. В. Колоїз, Н. М. Малюга, Н. М. Шарманова ; за ред. Ж. В. Колоїз. – [2-е вид., стереотип.]. – Кривий Ріг : КП ДВНЗ «КНУ», 2014. – 349 с.
6. Ліна Костенко : біобібліографічний покажчик / уклад. А. І. Мартинюк ; відп. за вип. Т. Є. Клименко ; за ред. Т. Є. Клименко. – Житомир, 2012. – 44 с.
7. Маленко О. О. Лінгво-естетична інтерпретація буття в українській поетичній мовотворчості (від фольклору до постмодерну) : [монографія] / О. О. Маленко. – Харків : ХІФТ, 2010. – 488 с.
8. Семененко Н. Н. Русские паремии : функции, семантика, прагматика : [монографія] / Н. Н. Семененко. – Старый Оскол : Изд-во РОСА, 2011. – 355 с.
9. Ставицька Л. Слово як сон [Електронний ресурс] // Слово Провсвіти : Всеукраїнський культурологічний тижневик. – Режим доступу : <http://slovoprosvity.org>
10. Українська мова : Енциклопедія / М. В. Русанівський, О. О. Тараненко та ін. – [2-е вид., випр. і доп.]. – К. : Укр. енцикл. ім. М. П. Бажана, 2004. – 842 с.
11. Шарманова Н. М. Українська афористика : структурно-семантичний та функціональний аспекти : дис. ... канд. філол. наук / Н. М. Шарманова. – Кривий Ріг, 2005. – 217 с.

Список використаних джерел

1. Костенко Л. Вибране / Ліна Костенко. – К. : Дніпро, 1989. – 558 с.
2. Костенко Л. Берестечко : історичний роман / Ліна Костенко. – К. : Український письменник, 1999. – 156 с.
3. Костенко Л. Геній в умовах заблокованої культури / Ліна Костенко // Урок української. – 2000. – № 2. – С. 2-7.
4. Костенко Л. Гуманітарна аура нації, або Дефект головного дзеркала / Ліна Костенко. – К. : Києво-Могилянська академія, 2005. – 31 с.
5. Костенко Л. Записки українського самашедшого / Ліна Костенко. – К. : А-Ба-Ба-Га-Ла-Ма-Га, 2011. – 413 с.
6. Костенко Л. Маруся Чурай : історичний роман у віршах / Ліна Костенко. – К. : Веселка, 1990. – 154 с.

7. Костенко Л. Сад нетанучих скульптур : вірші, поема-балада, драматична поема / Ліна Костенко. – К. : Радянський письменник, 1987. – 202 с.

8. Костенко Л. Річка Геракліта / Ліна Костенко ; [упоряд. Оксана Пахльовська]. – К. : Либідь, 2011. – 331 с.

9. Костенко Л. Україна як жертва і чинник глобалізації катастроф / Ліна Костенко // Екстракт 150 : у 2 ч. / за заг. ред. Лариси Івшиної ; [упоряд. : Надія Тисячна та ін.]. – К. : Укр. прес-група. – Ч. 1. – С. 155–172.

Стаття надійшла до редакції 05.09.2014 р.

УДК 811.161.2'38

В. В. Корольова

АВТОРСЬКА РЕМАРКА ЯК КОМПОНЕНТ МОВНОГО ПРОСТОРУ СУЧАСНОЇ УКРАЇНСЬКОЇ ДРАМИ

Корольова В. В. Авторська ремарка як компонент мовного простору сучасної української драми.

У статті проаналізовано ремарку як засіб актуалізації реплік персонажів, як компонент авторської мовленнєвої партії; наведені основні типи ремарок у сучасному українському драматургічному дискурсі; виявлені белетризовані ремарки як засіб посилення авторського начала в п'єсі; визначені шляхи трансформації класичної ремарки в белетризовану.

Ключові слова: ремарка, белетризована ремарка, драматургічний текст, автор, мовленнєва партія.

Корольова В. В. Авторская ремарка как компонент языкового пространства современной украинской драмы.

Статья посвящена анализу ремарки как средства актуализации реплик персонажей, как компонента авторской речевой партии; продемонстрированы основные типы ремарок в современном украинском драматургическом дискурсе; обнаружены беллетризованные ремарки как средство усиления авторского начала в пьесе; определены пути трансформации классической ремарки в беллетризованную.

Ключевые слова: ремарка, беллетризованная ремарка, драматургический текст, автор, речевая партия.

Koroliowa V. V. Stage direction as a component of the world of modern Ukrainian drama.

The article analyzes stage direction as a means of actualization of characters' conversational turns, as a component of author's linguistic expression; it provides the main types of stage directions in modern Ukrainian dramatic discourse; it also detects fictionalized stage directions as a means of reinforcing the author's position; it determines the ways a classical stage direction turns into a fictionalized one.

Key words: stage direction, fictionalized stage direction, dramatic text, author, linguistic expression.